

Fågellokalen Stor-Väringen

Tomas Haraldsson

En snabb titt på kartan över Lindesbergs kommun och ögonen faller ganska snart, efter att man konstaterat att största delen är täckt av skog, på den stora sjön i syd-väst. Väringen ligger på gränsen mellan Västmanland och Närke och delas av fyra socknar. 840 ha sjöyta ligger i vår kommun och ungefär lika mycket i Närke (jfr sjön Råsvälsens drygt 1200 ha). Riktigt med vikar, skogklädda öar och kala skär av varierande storlek samt Kägglehalvön i söder gör sjön delvis svåröverskådlig. Den centrala delen av sjön (d.v.s. mitt på landskapsgränsen) utgörs dock av en stor öppen sjöyta med några mindre öar, skär och stenskravel.

Denna del brukar kallas för Stor-Väringen.
 Denna artikel gör inte anspråk på att vara komplett eller heltäckande och behandlar heller inte hela sjön Väringen. Den är tänkt att belysa Stor-Väringens häckande, rastande och förbisträckande fåglar (med betoning på de två sistnämnda) och varför den, vilket är min mening, är en av västra Västmanlands bästa fågellokalen.

Tall, sten och en massa vatten

Stor-Väringens geografi förknippas man egentligen inte med ett rikt fågelliv. En skogsomgärdad sjö med några skogklädda öar och en och annan klippvall, utan varken "vadarstränder" eller omgivande fält och ångar. Tre öar dominerar bilden

här ute (liksom i fåglapparterna), nämligen Sotaren, Valfsken och Vagnshäll. Den förstnämnda har en stor betydelse för både fågellivet och oss fågelskådare. Den lilla runda ön är bara c:a 40 m tvärs över och bevuxen med en krokig tall och några små lövträd. Mitt på ön finns ett fritidshus med tillhörande bod och vandra (varifrån sträckskådning kan bedrivas).

Valfsken är en c:a 30 x 10 m stor klippa, belägen strax NV om Sotaren. Norra sidan är mjukt slipad och stupar rakt ner i vattnet medan sydsidan är en skrovlig kant, bevuxen av en ridå av små lövträd och buskage. Vagnshäll, Väringens berömda klippvall (c:a 50 x 15 m), ligger ett par hundra meter söder om Sotaren och är helt kal så när som på en liten al och en videbuske.

Utöver denna ö-trio så är även några små skär intressanta. Många fåglar använder dessa som viloplats och rasplats, både skarvar, måsar och vadare.

Häckfåglar

Vitfågellonierna är förstås de som märks mest under ett högsommarbesök här ute.

Skrattnäsa återkom som häckfågel 1995 efter att ha varit borta sedan 40-talet. Arten häckar numera på flera öar med ett varierande antal par. En hög no-

50	JÄRNSPÄRV	4								2	4									82	3	95	
51	RÖDHÅKE	2	3							3	1									1	10	1	26
52	KOLTÄST	2	4							5	1									4	10	43	
53	BJÖRKTRÄST	87	24	109	60					9	20	50	60	60	250	45	774						
54	TÄLTRÄST	2								5	50									4	72	133	
55	RÖDNINGETRÄST	1																		3	222	228	
56	DUBBELTRÄST																			5	1	8	
57	OBEST TRÄST									2											430	300	730
58	RÖRSÄNGARE																						
59	LÖVSÄNGARE																			2			
60	GRANSÄNGARE																						
61	M. FLUGSNAPPARE																						
62	KUNGSFÅGEL	4								6										2	20	34	
63	ENTITA																						
64	ENTITA	1	2	3						5													
65	TÄLTTITA									1													
66	SVARTMES																						
67	BLÄMES	5	6	4	20	2	3	4	4	5	6	1	20	80						6	1	1	
68	TÄLGMÖSE	6	2	3	20	1	1	5	3	5	4	10	4	64									
69	NÖTVÄCKA	3	3							3	1	1	3	16						3	1		
70	TRÄDKRYPPARE	1	1							2	1	1	1	7									
71	VARFÅGEL	1	1							2	1	1	1	4									
72	NÖTSKRİKA	1	12	8	1	2	1	2	5	1	7	4	10	5	59								
73	SKATA	6	2	2	2	3	6	10	10	32	2	1	2	78									
74	KAJA	53	10	1	200	7	9	150	30	130	16	100	100	806									
75	KRÄKA	33	8	16	100	1	82	19	30	15	43	6	10	45	408								
76	KORP	3	12	1	2	4				1	3	2	2	30									
77	STARE	9	4	83	50					8				154									
78	GRÄSPÄRV	1																					
79	PILFINK	1																					
80	OBEST BOBERGFINK	220								15	1	8	5	70	4	2							
81	BOFINK	57	6	72	300					120	200			6230	650	7420							
82	BERGFINK	200								76	50			130	200								
83	GRÖNFINK	21	5	1	100	10				100	100	6	1										
84	STEGGLITS	2								28	15	100	120	5	50	12	457						
85	GRÖNSISKA	8								41	3	15	23	1	90	15	336						
86	HÄMPLING																						
87	GRÄSISKA	70	93	160	50	20	14	30	500	210	200	270											
88	BÄNDELKORSNÄBB																						
89	M. KORSNÄBB	2								6	10			4									
90	DOMHÄRRE	2	1	3	10	2	7	5	20	2	16	295	15	378									
91	GULSPÄRV	3	3	7	50	8	6	10	10	60													
92	SAVSPÄRV	6	3	10	1	4	10																
93	Totalt	1225	164	1171	1874	666	614	1248	1066	1096	1068	8651	1306	21261									

Lokaler samt observatörer

- L1 Albcåsån (Tommy Oscarsson, Bosse Carlsson) 44 arter
- L2 Gammelbo-flygfält (Ulfr Almroth) 27 arter
- L3 Orrkilen (Björn Lindberg) 39 arter
- L4 Västvala (Ulfr Jacobsson) 41 arter
- L5 Österhammarsjön (Anders Forsell) 36 arter
- L6 Sotaren-Väringen (Kjell Mattsson) 22 arter
- L7 Sjömosjön (Christer Eriksson) 38 arter
- L8 Sällingsjön (Mattias Rudenvall) 52 arter
- L9 Näset-St.Lindesjön (Per-Martin Ramberg) 31 arter
- L10 Rynninge (Bosse Dahlistrom) 33 arter
- L11 Sörbysjön (Ulla Wallin, Inga-Britt Eriksson) 39 arter
- L12 Hagaberg (Andreas Sandberg) 63 arter
- L13 Storåbadet (Lennart Sandberg) 27 arter

tering är 34 par på Valfisken 1999. *Fiskmås* häckar och *gråtrut* kolonin på Vagnshäll tycks stabil. Ett par *havstrut* (enda häcklokalen i kommunen) har häckat sedan 1992 och de senaste åren

har detta skett på Valfisken. *Fisklärnorna* flyttar delvis mellan öarna och det har rört sig om 40-50 par under de senaste åren.

Kärnsnäppa på Vagnshäll. Foto Erik "Plur" Jansson

Förutom vitfågelkolonierna så finns även ett flertal andra sjöfåglar häckande. Vanligare arter som *skäggdopping*, *kanadagås*, *gråsand* och *knipa* ses ofta med tungkullar bland öarna. *Storlom* häckade (bl.a. på Vagnshäll) på 1940-talet men är nu troligen utgången, även om arten ses ofta sommartid. *Storskarv* gjorde häckförsök på Vagnshäll 2000. Ett par *vitkindad gås* dök överraskande upp 1999 och

häckade på Valfisken, lyckad häckning även 2000. *Storskrake* häckar regelbundet och tidigare (fortfarande?) även *småskrake*. *Drillsnäppa* och *sådesaria* tillhör öarnas mindre häckfåglar.

I närheten finns även *häger*, *fiskgjuse*, *larvfalk* samt *orm-* och *bivräk* häckande och ses ofta här ute.

Stor-Värningen som sträck- och rastlokal

Vagnshäll uppmärksammades tidigt, både tack vare boungemärkningen på 1940-talet samt genom två förstafynd för Västmanland: skräntärna i juli 1942 samt skräptlärka i september 1962! Den sistnämnda arten har blivit lokalens eget "märke" då den uppträder regelbundet i september-oktober, en sällsynt förekomst i både Närke och Västmanland.

Tack vare Erik "Plur" Janssons många besök från 1977 till 1990-talet samt andra klubbmedlemmars insatser från 1980-talet och framåt, så har Stor-Värningen blivit känd som en lokal av rang. Särskilt gäller detta rastande och förbisträckande marina och arktiska arter under sensommar och höst. Stugverandan på Sotaren är då värd sin vikt i guld som obs-plats. Man är centralt placerad så att man har bra uppsikt över hela Stor-Värningen och sträcket kommer ibland rakt över huvudet.

Rastande och vilande fåglar tycks ofta föredra den kala och släta Vagnshäll och de små skären/stenskravlen vilka ofta är frekventerade av t.ex. vadare och skarvar. En del rastare rör sig mellan öarna och det är även vanligt att flockar rastar kort och sedan sträcker vidare. Höststräcket (gällande vadare, måsfågel och till viss del prutgäss) över sjön tycks vara i huvudsak sydvästriktat medan det om våren är för glest (eller rättare sagt för outforskad) för att uttala sig mer exakt.

Nedan följer en förteckning av de intressantare arter som noterats under sträckperioderna. Uppgifterna är sammanställda

från årsrapporterna "Fåglar i Lindesbergs kommun" t.o.m. år 2000, inrapporterade obsar från 2001 samt ett par andra rapporter i Frövi Fågelklubbs regi.

Smålom

Troligtvis en regelbunden sträckgäst (flera fynd i april-maj och september). Även noterad i juli-augusti 2000.

Smådopping

Ett fynd: 1 ex rastande 8/9 1996.

Gråhakedopping

Två fynd: 1 ex rastande 19/9 1984 och 1 ex rastande 1/5 2001.

Storskarv

Från att ha varit en sällsynt, knappt årlig gäst under 1970- och 1980-talen har den nu ökat mycket kraftigt. Skarven är nu en helt regelbunden syn ute på skären. 7 ex den 9/10 1981 är en hög äldre notering. Uppträder från början av april till oktober, oftast enstaka eller smågrupper om 3-6 ex. Dock bara ett fåtal fynd från slutet av maj-juni (7 ex 29/6 1996). Under våren som mest 22 ex mot O den 27/4 1997 och 16 ex den 8/5 1999. Från sensommaren/hösten som mest 30 + 11 + 2 ex mot S den 26/7 1998 och hela 50 ex mot NV 18/8 1999

Spetsbergsgås

Ett fynd: 1 ex 10/10 1976. Första fyndet i kommunen.

Vitkindad gås

Häckfågel. En stor flock på 60 ex sträckte över 9/11 1987, dessutom sågs 6 ex 30/5 1999.

Prutgåås

Sex höstfynd vilket ställer lokalen helt i särklass i kommunen. Sträckflockarna (varav tre på 1990-talet, max 250 ex) är rätt koncentrerade, 19/9-3/10.

Gravand

Ett fynd. I rastande 1/5 2001.

Vigg

Regelbunden under våren i april-maj (mindre flockar) samt under hösten från mitten av september till november. Höstflockarna har tidigare uppgått till närmre 300 ex men har minskat på senare år.

Strandskata på Vagnshäll. Foto Erik "Plur" Jansson

Bergand

Fyra fynd, därav två från 1950 och inget sedan 1982. Ett maj fynd och tre från september. 1-4 ex.

Ejder

Ett fynd: 2 hanar + 1 hona 29/4 1997.

Sjöorre

Årlig gäst under vår och höst. Under våren 20/4 - 20/5 med flockar på upp till 20 ex. Under hösten 12/10 - 10/11, t.ex. hela 47 ex rastade den 10/11 1983. Även enstaka fynd under sensommaren av s.k. ruggsträckande hanar.

Alfägel

Tre fynd.

Havsörn

Tillfällig gäst under vinterhalvåret. Två fynd i februari-mars och under de senaste åren också fyra fynd 27/9-7/11.

Kungsörn

Två fynd: 1 ad 6/4 1997 och 1 ad mot S 15/11 1998.

Ängshök

Ett fynd: 1 hona mot S 30/7 1998.

Pilgrimsfalk

Häckade troligen i området på 1950-talet, efter det enstaka fynd. På senare år 1 ex mot S 19/9 1998. Liksom hos havsörn finns fler fynd av sträckare vid Hagarberg/horra Väringen som sannolikt också drar över Stor-Väringen.

Strandskata

Efter drill- och kärnsnäppa den oftast sedda vadaren. Sedd under våren 29/3 samt 13/4 - 31/5 och två högsommarfynd 18/6 och 4 ex 3/7 1981. Återsträcket från mitten av juli med sista datum 29/9. Fyra fynd av större flockar på 12-17 ex, därav två i slutet av juli.

Större strandpipare

Ett total fynd, därav ett på våren, 1 ex 18/5 1990. Höstfynden gjorda 4/8 - 22/9,

med flest fynd i månadsskiftet. En obs av 3 ex den 9/9 1980.

Kustpipare

Ett total fynd från 1988 och framåt. Sedd 15/7-2/10 med flest fynd i mitten av september. Som mest 6 ex den 2/10 1988

Knutsnäppa

Fem fynd. Tre fynd 24/7-11/8 och två 25/8-3/9. Av de förnämnda var två av sträckande flockar på 18 resp. 12 ex.

Kärnsnäppa

Regelbunden och ofta sedd gäst under hösten, noterad perioden 6/7-7/10 samt ett majfynd. Gamla fåglar med en topp i slutet av juli, max 9 ex. Unga fåglar med en topp i mitten av september, max 19 ex 17/9 1980 och 17 ex 8/9 1985.

Spovsnäppa

Fem fynd, dock bara ett sedan 1991. Fyra fynd 18/7-31/8 och ett sent fynd den 29/9. 3+7 ad mot S 18/7 1999.

Småsnäppa

Med ca 25 fynd en årlig gäst, ibland med flera ex. Sedd 24/7-20/9 med en klar topp av ungfåglar i början-mitten av september. Påfallande ofta 2 ex tillsammans. Som mest 4 ex mot S 30/7 1998.

Mosnäppa

Fem fynd 18/7-15/8, enstaka vårfynd i slutet av maj.

Skärnsnäppa

Ett fynd: 1 ex 11/10 1989. Andra fyndet i kommunen.

Myrspov

Åtta fynd men där endast ett är före 1998. Obsarna mycket koncentrerade till 15/7-3/8. Flera sträckfloccar (10-130 ex) under 1998. Hela 209 ex i fyra floccar mot S 15/7 2001.

Småspov

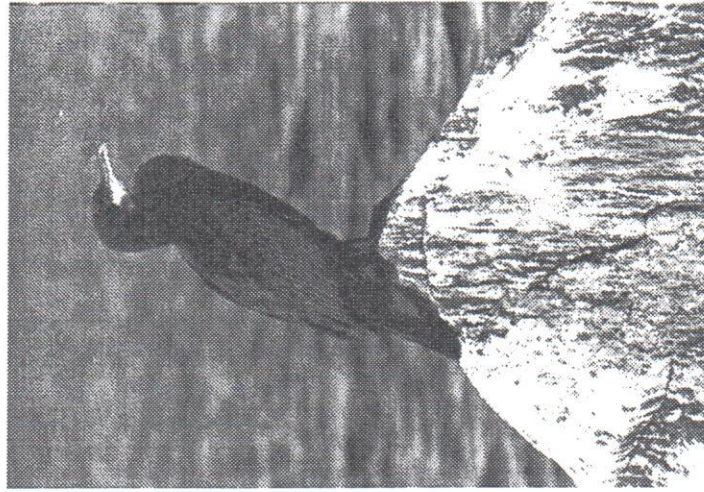
Ett femtontal fynd, ganska jämt fördelat vår och höst (22/7-2/9). Under våren en klar topp i början av maj. Som mest 6 ex 24/8 1982.

Rödbena

Regelbunden gäst under sensommaren. Två större floccar sedda: 14 ex 5/8 1986 och hela 24 ex mot SV 17/7 1999.

Roskarl

Ett femtontal fynd fördelade på fyra vårfynd 12-31/5 och 12 fynd 14/7-21/9. Oftast ensamma, tre fynd av större ansamlingar: 5 ex 31/5 1987, 6 ex 27/7 1992 och 6 ex 14/7 1993.

Storskarv på Vagnshäll. Foto Erik "Plur" Jansson

Labb

Ett fynd: 1 ex ljus fas rastande, sedan mot SV 18/7 2000. Andra fyndet i kommunen.

Dvärgmå

Sju fynd. Ett fynd 2/6, tre fynd av adulta ex 17-29/7 samt tre fynd (4 ex) under hösten. Fågarna har ofta varit stationära en stund för att sedan försvinna.

Silltrut

Bara fyra fynd vilket är oväntat lågt med tanke på vittfågellikedom. Endast ett fynd efter 1983: 1 ad 14/5 1999.

Vittrut

Ett fynd: 1 2k på kvällen 12/5 1998. Samtidigt med truten rastade en del andra måsar och trutar vilka, likt denna, var försvunna nästa dag. Första fyndet i kommunen.

Skräntärna

Regelbunden under sensommarna på 1970-talet och början av 1980-talet. Obsarna minskade sedan för att helt upphöra 1990. Som mest 9 ex på 1970-talet. Står fler fynd att vänta?

Silvertärna

Minst åtta fynd jämnt fördelade mellan vår (11-14/5) och sensommar (20/7-11/8 samt 20/9). Första fyndet så sent som 1990. Större floccar är 15 ex mot S 20/7 1992 och 20 ex 11/5 1997

Småtärna

Ett fynd: 1 ex 7-8/9 1978. Första fyndet i kommunen.

Berglärka

Två fynd: 2 ex 9/10 och 1 ex 14-15/10 1981. Enda fynden i kommunen.

Skärpiplärka

Vagnshälls egen specialare! Sedd under perioden 1/9-28/10. Oftast 1-2 ex, den välbevakade hösten 1996 sågs upp till 5 ex den 27/9. Ett aprilfynd även, 1 ex 23/4 -90.

Vinterhämpling

De välbevakade åren en rätt regelbunden senhöstgäst. Sedd under hela oktober med enstaka fynd före och efter. En av de högre siffrorna är 25 ex 18/10 1990.

Snösparv

Uppträder likt vinterhämpling i tid och antal, ibland senare i november. Maxfloccar på 15-20 ex. Enstaka vårfynd.

Lappsparv

Flera höstfynd från slutet av augusti till oktober. Som mest 5 ex 25/10 2000.

Skådning på Stor-Väringen

Stor-Väringen är den enda lokal i vår kommun där man är beroende av båt för att nå dit. Dock har Blåsåsen, varifrån man kan överblicka stora sjötytor samt öarna, visat sig vara ett bra alternativ om man inte kommer ut på böljan. Strandskata, gråhakedopping, pilgrimsfalk och sträckande prutgäss har t.ex. setts härifrån.

Tidigare har de flesta besök (förutom "Plur" i sitt gömsle på Vagnshäll) bestått i att man kör runt öarna och tittar efter rastande vadare mm. Sedan mitten av 1990-talet har dock stugverandan på Sotaren ofta används som obs-plats, och med ett lysande resultat som följd. Väderet har rätt stor betydelse, där dåligt väder generellt ger fler rastande fåglar och fint

Skrattmåsen inventeras 2002

Mats Andersson

Som kanske de flesta känner till har antalet häckande skratmmåsar minskat kraftigt i Sverige. Även i Lindesbergs kommun har tillbakagången varit tydlig. Under 2002 kommer skratmmåsen att vara så kallad riksinventeringsart och i Sveriges Ornitologiska Förenings regi. Nedan följer en historik samt redovisning av skratmmåsens förekomst i Lindesbergs kommun. Texten har tidigare delvis publicerats.

väder ger stiltje på fågelfronten. Dock kan tre timmars regn bli lite långtråkigt och man kan mycket väl se kul fågel i solskin.

Sträckbevakning under ett antal tidiga sensommar-/höstmorgnar de senaste åren har visat att vi har en lokal av hög rang nästan inom synhåll från Frövi! Tyvärr är vi ganska få som fått ta del av härlighe-

ten, men exkursioner har ordnats och fler är säkerligen att vänta. Slutet av april och maj samt hela hösten är också höginträsant med många fynd av marina och ark-tiska arter. Hur många andra platser kan ståta med arter som skärsnäppa, labb, vittrut, småtäma och berglärka samt en rad obsar av t.ex. prutgås, svärta, kustsnäppa, roskarl och dvärgmåsar?!

Skärsnäppa på Vagnshäll. Foto Erik "Plur" Jansson

Historik

Skrattmåsens historiska bakgrund i Sverige är något osäker. Troligen saknades den som häckfågel på 1700-talet. Under så gott som hela 1800-talet fanns den uteslutande och sparsamt i Skåne, på Öland och Gotland. De första svenska skratmmåsarna härtammade troligen från sydöstra Europa och invandringen fortsatte upp i Mellansverige under 1900-talets början. I Tåkern och Hornborgsjön noterades de första häckningarna 1894 respektive 1895. Därmed hade skratmmåsen etablerat sig i inlandet och invandringen kunde nu fortsätta upp i landet. De första etthundra åren var invandringen i landet således försiktig, för att under 1900-talet forceras. Under 1900-talet kan tre expansiva skeden urskiljas, nämligen 1900-talets början, tiden kring 1930 och på 1950-talet. Man beräknade det svenska beståndet 1970 till 270 000 par. Under slutet av 1960-talet och en bit in i 1970-talet hade således skratmmåsen troligen sin största utbredning och högsta numerär i landet

Därefter försvann skratmmåsen från många lokaler och under 1980-talet hade beståndet halverats till omkring 135

000 par i Sverige. I Skåne, Östergötland, Närke och på Gotland var beståndet under 1990-talets början endast 20-30% av populationen som den var i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet (Svensson m fl 1999, Fredriksson 1979). Från och med 1990-talets mitt finns dock vissa tecken på att beståndet håller på att stabilisera sig. Idag finns kanske mindre än 50 000 par i landet.

Tillbakagången är lika oväntad som tråkig. Skratmmåsen var under lång tid ett självklart och trevligt inslag i många sjöar. Dessutom gymnades flera andra fågelarter av skratmmåsens närvaro och de var nästan beroende av skratmmåskolonier för att kunna genomföra en lyckosam häckning. I takt med skratmmåsens tillbakagång har därmed arter som t. ex skäggdopping, brunand, sot-höna och rörhöna också minskat.

Skrattmåsens historia i Lindesbergs kommun

Troligen etablerades kolonin vid Näset i Stora Lindessjön i slutet av 1920-talet. Omkring 1920 sågs den första skratmmåsen i Väringen (Sjösted 1947) och ett mindre antal häckade i sjön första gången 1932 (Sjösted 1958). I Stora